



Forschungsagenda Trichterbecherkultur

Onderzoeksagenda Trechterbekercultuur



Interreg



(Ko-)finanziert von
der Europäischen Union
(Mede) gefinanciert
door de Europese Unie

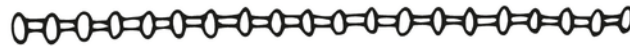
Deutschland – Nederland

Trechterbekercultuur in
de NL-D grensstreek



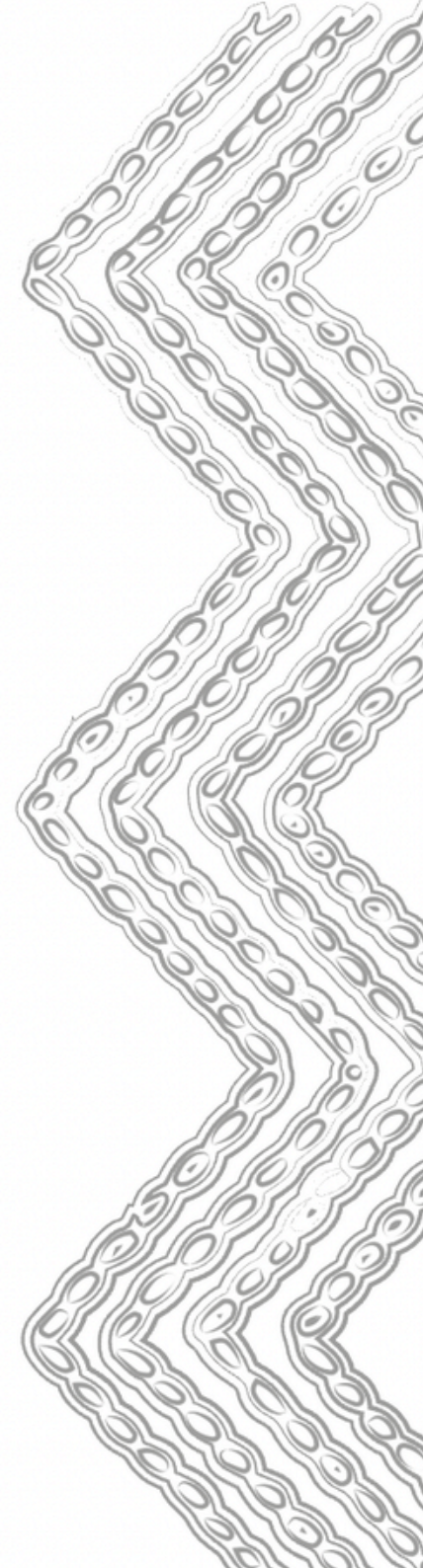
Trichterbecherkultur im Grenzraum

Im Rahmen der Zusammenarbeit im Interreg-Projekt zur Trichterbecherkultur im Deutsch-Niederländischen Grenzraum bündelten die Kooperationspartner:innen ihre Kräfte, um das Wissen über die Trichterbecherkultur auf beiden Seiten der Grenze in eine gemeinsame wissenschaftliche Grundlage zu integrieren. Diese Zusammenarbeit brachte viele gemeinsame Erkenntnisse hervor. Darüber hinaus zeigte diese Bestandsaufnahme auf, zu welchen Themen wir auch in Zukunft gemeinsam weiterarbeiten können, um die Trichterbecherkultur – und damit unsere gemeinsame Vergangenheit – besser zu verstehen. Dieses Dokument gibt einen Überblick über zukünftige Forschungsrichtungen.



Trechterbekercultuur in de grensstreek

Binnen het Interreg-project *Trechterbekers brengen de burger dichter bij Europa* werkten de projectpartners nauw samen om de inzichten over de Trechterbekercultuur die aan beide zijden van de grens bestaan, samen te brengen in een gemeenschappelijk wetenschappelijk overzicht. Deze samenwerking leverde veel gemeenschappelijke inzichten op. Daarnaast bracht deze inventarisatie in kaart op welke onderwerpen we in de toekomst samen kunnen blijven werken om de Trechterbekercultuur, en daarmee ons gemeenschappelijk verleden, beter te begrijpen. Dit document geeft een overzicht van toekomstige onderzoeksrichtingen.



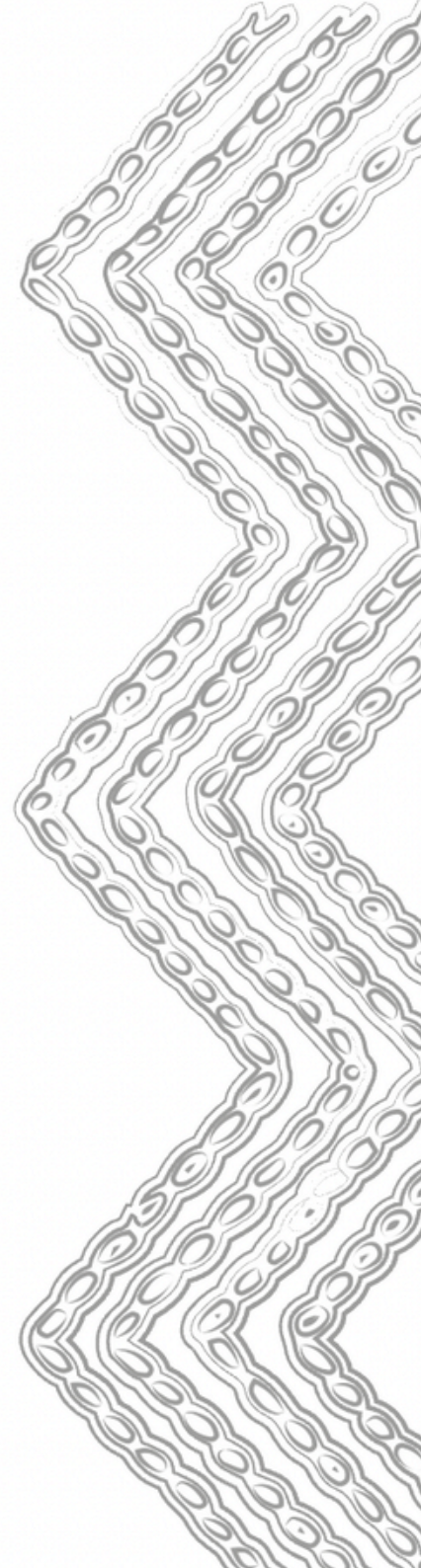
Materielle Kultur

● Im Rahmen der Zusammenarbeit im Interreg-Projekt zur Trichterbecherkultur im Deutsch-Niederländischen Grenzraum ist deutlich geworden, dass – obwohl z.T. identische typologische Systeme verwendet werden – persönliche oder auch regionale Forschungstradition oder -ansätze eine Vergleichbarkeit von Daten erschweren. Daher sollten die Möglichkeiten eines institutionalisierten Austauschs zwischen Wissenschaftler/innen in der Region verbessert werden. So könnte mehr Verständnis für die jeweils anderen Ansätze hergestellt werden.

● Zur Zeit gibt nur wenige Untersuchungen zu Rohmaterial, Chaîne opératoire und Typologie von Kleingeräteinventaren aus Feuerstein der TBK-Westgruppe. Ein verbesserter Kenntnisstand könnte zum Identifizieren von Siedlungsbefunden beitragen. Einzelne Kategorien wie Pfeilschneiden oder Mahlsteine erweisen sich nicht immer als geeignet für derartige Betrachtungen, da sie häufig in ähnlicher Form von anderen Kulturen verwendet werden. Zudem sind die Unterschiede zu endneolithischen Silexinventaren nach dem vorliegenden Forschungsstand noch unklar.

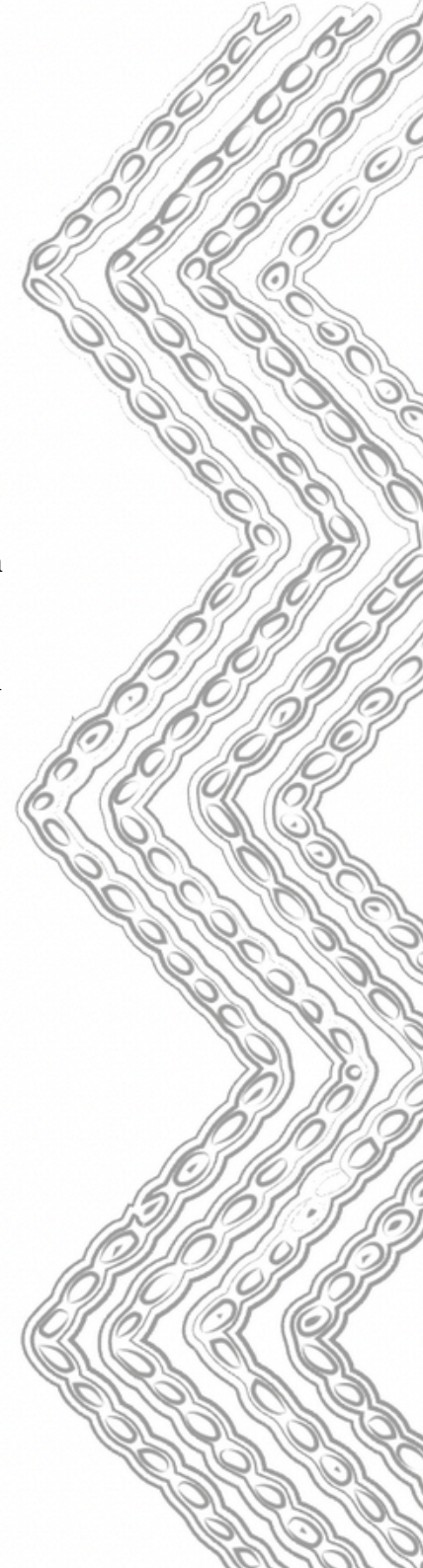
● Für das Arbeitsgebiet Westfalen-Overijssel-Gelderland konnten keine Migrationsbewegungen anhand der Keramikfunde nachvollzogen werden. Möglicherweise war das Arbeitsgebiet für diese Fragestellung zu klein. Ein detaillierter Vergleich mit angrenzenden Regionen wie Niedersachsen und Drenthe könnte zu besseren Ergebnissen führen.

● Die Chronotypologie der TBK-Keramik nach Brindley 1986 ist zwar funktional, die eindeutige Abgrenzung der sog. chronologischen Horizonte voneinander ist jedoch schwammig und variiert mitunter von Bearbeiter zu Bearbeiterin. Aktuell laufen zwei Abschlussarbeiten im Untersuchungsgebiet, die anhand von multivariaten Untersuchungen der Keramikornamentik die Chronotypologie spezifizieren. Diese geografisch begrenzten Pilotstudien könnte man anschließend mit einem größeren Datensatz wiederholen.



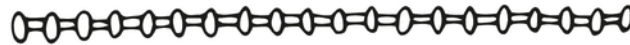
Materiële Cultuur

- In het kader van de samenwerking binnen het Interreg-project over de Trechterbekercultuur in het Duits-Nederlandse grensgebied is duidelijk geworden dat – hoewel deels identieke typologische systemen worden gebruikt – persoonlijke of regionale onderzoekstradities en onderzoeksbenaderingen de vergelijkbaarheid van gegevens kunnen bemoeilijken. Daarom zouden de mogelijkheden voor een geïnstitutionaliseerde uitwisseling tussen onderzoekers in de regio moeten worden verbeterd. Zo kan meer begrip ontstaan voor elkaars benaderingen.
- Op dit moment bestaan er slechts weinig onderzoeken naar grondstof, chaîne opératoire en typologie van inventarissen van kleine werktuigen van vuursteen uit de Westgroep van de Trechterbekercultuur. Meer kennis hierover zou kunnen bijdragen aan het herkennen van nederzettingssporen. Afzonderlijke categorieën, zoals pijlpunten of maalstenen, blijken niet altijd geschikt voor dergelijke analyses, omdat zij vaak in vergelijkbare vorm door andere culturen werden gebruikt. Bovendien zijn de verschillen met laat-neolithische vuursteeninventarissen op basis van de huidige stand van onderzoek nog onduidelijk.
- Voor het onderzoeksgebied Westfalen-Overijssel-Gelderland konden op basis van de aardewerkvondsten geen migratiebewegingen worden gereconstrueerd. Mogelijk was het onderzoeksgebied voor deze vraagstelling te klein. Een gedetailleerde vergelijking met aangrenzende regio's, zoals Nedersaksen en Drenthe, zou tot betere resultaten kunnen leiden.
- De chronotypologie van het TRB-aardewerk volgens Brindley 1986 is weliswaar functioneel, maar de duidelijke afbakening van de zogenoemde chronologische horizonten ten opzichte van elkaar is vaag en varieert soms per onderzoeker. Momenteel lopen er twee afstudeeronderzoeken in het onderzoeksgebied die de chronotypologie aan de hand van multivariate analyses van de aardewerkdecoratie nader specificeren. Deze geografisch beperkte pilotstudies zouden vervolgens met een grotere dataset kunnen worden herhaald.

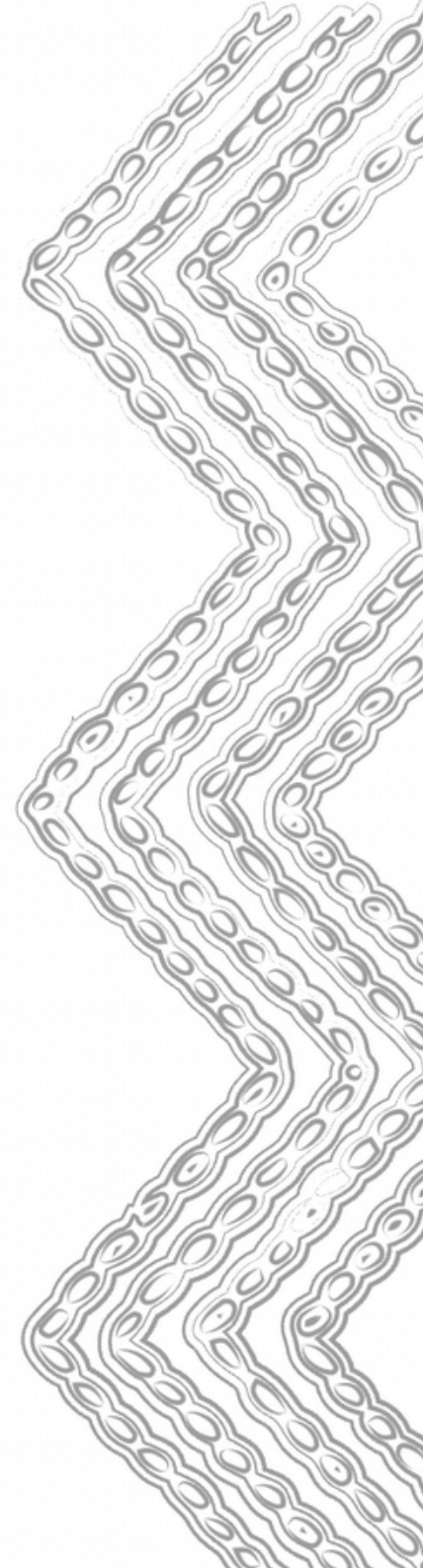


Landschaftlicher Kontext | Landschappelijke context

Eine Herausforderung für das Projekt war das Fehlen von Boden- oder paläogeografischen Karten für den Projektraum. Untersuchungen mussten so auf den jeweils nationalen Raum beschränkt bleiben. Eine verbesserte Zusammenarbeit auf EU-Ebenen zwischen den Kartografischen Institutionen wird daher angeregt.

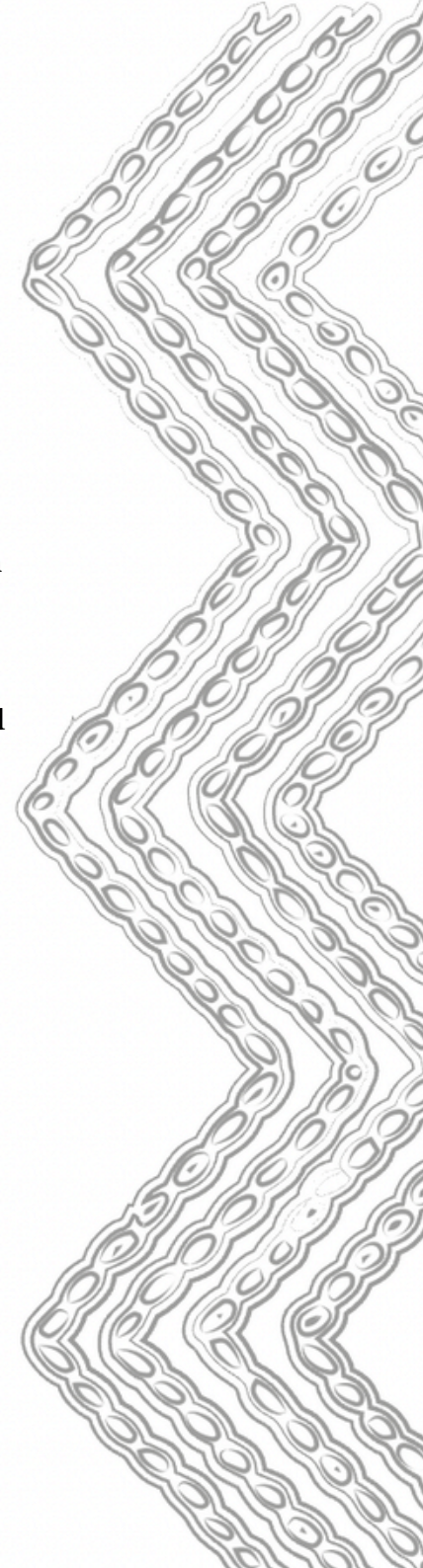


Een uitdaging voor het project was het ontbreken van bodem- of paleogeografische kaarten voor het projectgebied als geheel. Onderzoeken zijn daardoor beperkt gebleven tot de betreffende nationale reikwijdte. Daarom wordt een betere samenwerking op EU-niveau op het gebied van kaarten aanbevolen.



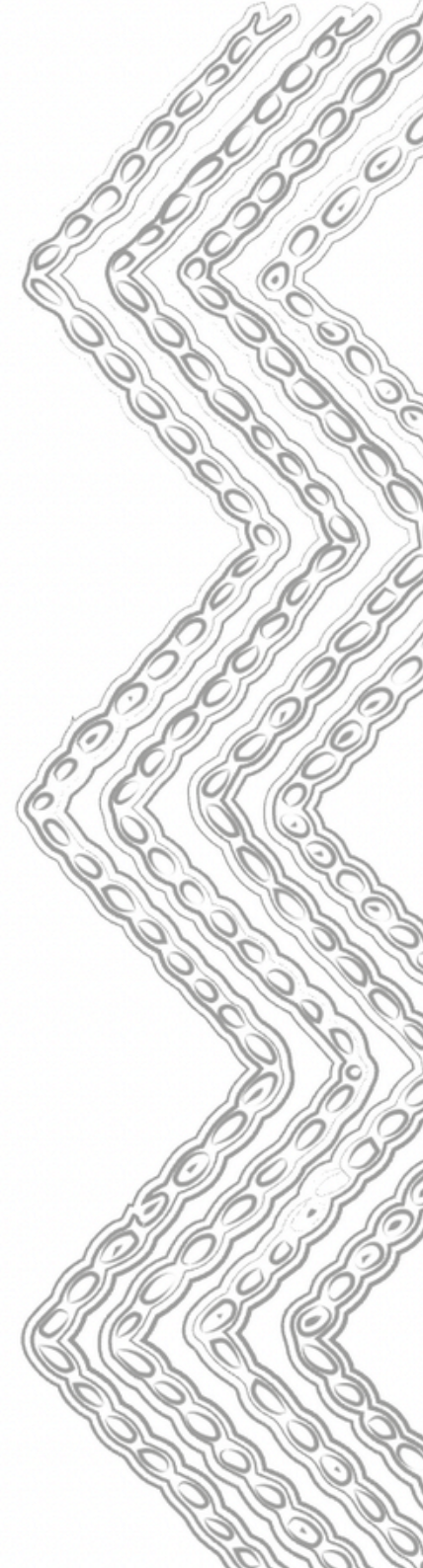
Fundstellenkategorien

- Die Datenbank macht etwas deutlich, was letztlich schon seit vielen Jahren als Desiderat der Forschung zu TBK-Westgruppe gilt: Wir kennen diese Kultur im Wesentlichen aus Grabzusammenhängen. Siedlungen sind kaum bekannt. Siedlungsstrukturen bleiben eher unsichtbar.
- Auch die Erfahrung in der Bodendenkmalpflege geben wenig Hoffnung auf einen Durchbruch. Lineare Eingriffe wie Gasleitungsbau oder Stromautobahnen, die es in einiger Anzahl im vergangenen Jahrzehnt im Westmünsterland gegeben hat, können wie ein kilometerlanger Suchschnitt durch eine Landschaft betreut werden. Im Hinblick auf steinzeitliche Fundstellen allgemein als auch für TBK-Fundstellen im Besonderen ist hier das Ergebnis eher ernüchternd. Bis auf einige Streuungen aus Feuersteinartefakten deuten kaum etwas auf spätneolithische Siedlungen hin.
- Befunderkennung auf Sandböden scheint durch spätere Bodenbildungsprozesse erschwert zu werden. A starting point would be to carry out test trenches or test pits at location with TBK finds on the surface with the goal to determine whether features are preserved and connect these observations to soil and groundwater characteristics. In methodological terms, this project can build on the project on Neolithic soil features by Ghent University and the Dutch State Service for Heritage Management RCE in Drenthe (De Kort & Rensink 2023)
- Möglicherweise ist die verstärkte Suche nach begrabenem Bodenhorizonte eine Lösung, fehlenden Siedlungen zu entdecken (äolisch, anthropogen z.B. Esch). In derartigen Schutzlagen ist vielleicht die Erkennbarkeit von Befunden besser gegeben.
- Eine weitere Chance zu differenzierten Aussagen bieten Feuchtbodenablagerungen mit TBK-Kulturschichten gerade wegen der Erhaltung von organischen Resten. Maßnahmen zur Verbesserung der Fließgewässerqualität im Rahmen der EU-Wasserrahmenrichtlinie werden weiterhin in den nächsten Jahrzehnten stattfinden. Die konsequente archäologische Begleitung kann zur Entdeckung solcher spätneolithischer Feuchtbodenablagerungen beitragen.



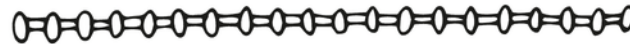
Vindplaatscategorieën

- De database maakt iets duidelijk wat uiteindelijk al jarenlang een wens is in het onderzoek naar de Westgroep van de Trechterbekercultuur: we kennen deze cultuur hoofdzakelijk uit grafcontexten. Nederzettingen zijn nauwelijks bekend. Nederzettingsstructuren blijven vooralsnog onzichtbaar.
- Ook de ervaring binnen de archeologische monumentenzorg biedt weinig hoop op een doorbraak. Lineaire ingrepen, zoals de aanleg van gasleidingen of hoogspanningsverbindingen, waarvan er in het afgelopen decennium meerdere hebben plaatsgevonden, kunnen worden begeleid als een kilometerslange proefsleuf door het landschap. Met het oog op steentijdvindplaatsen in het algemeen en TRB-vindplaatsen in het bijzonder is het resultaat hiervan eerder teleurstellend. Afgezien van enkele spreidingen van vuurstenen artefacten wijst vrijwel niets op laat-neolithische nederzettingen.
- Het herkennen van sporen op zandgronden lijkt te worden bemoeilijkt door latere bodemvormingsprocessen. Een aanknopingspunt zou zijn om proefsleuven of proefputten aan te leggen op locaties met TRB-vondsten aan het oppervlak, met als doel vast te stellen of sporen bewaard zijn gebleven en deze waarnemingen te koppelen aan bodem- en grondwaterkenmerken. Methodisch kan dit project voortbouwen op het project over neolithische bodemsporen van de Universiteit Gent en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Drenthe (De Kort & Rensink 2023).
- Mogelijk biedt een intensievere zoektocht naar begraven bodemhorizonten een oplossing om ontbrekende nederzettingen op te sporen, bijvoorbeeld in eolische of antropogene contexten, zoals essen. In dergelijke beschermde situaties zijn sporen mogelijk beter herkenbaar.
- Een andere kans om tot meer gedifferentieerde uitspraken te komen, wordt geboden door natte bodems met TRB-cultuurlagen, juist vanwege de bewaring van organische resten. Maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van stromende wateren in het kader van de Europese Kaderrichtlijn Water zullen ook in de komende decennia blijven plaatsvinden. Consequente archeologische begeleiding kan bijdragen aan de ontdekking van dergelijke laat-neolithische afzettingen.

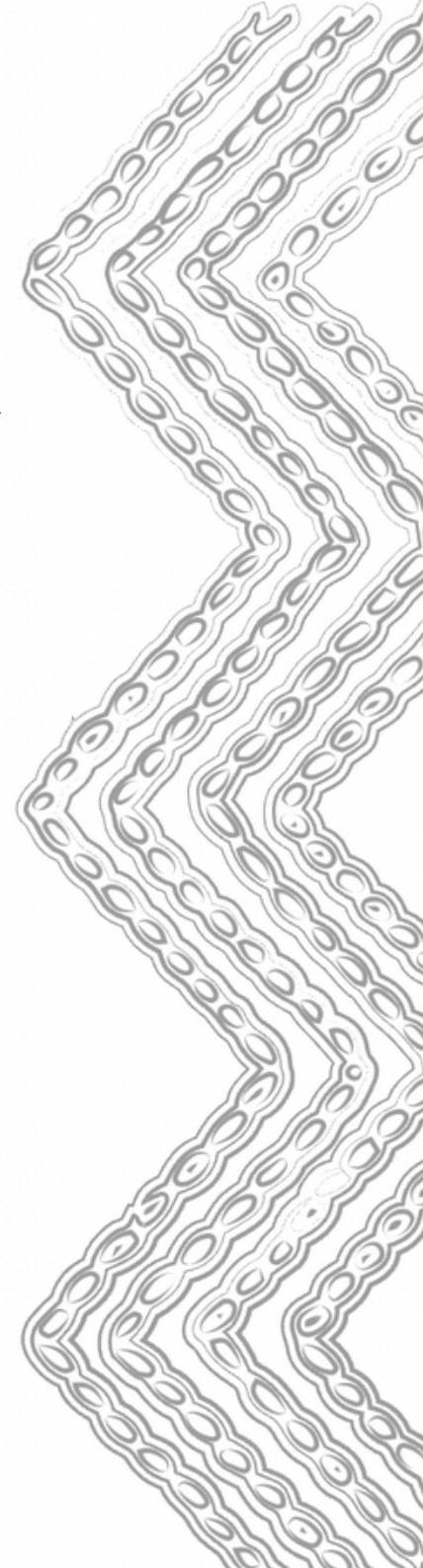


Wirtschaftsweise | Bestaanswijze

Auch zur Wirtschaftsweise sind nur in Ausnahmefällen Informationen zu erforschen. Umso wichtiger ist eine umfangreiche Beprobung auf archäobotanische Reste auch von möglichen TBK-Befunden. Einerseits bieten verkohlten Pflanzenrest die Möglichkeit zu einer sicheren zeitlichen Einordnung mittels AMS-Datierung. Auf der anderen Seite ist der Informationsstand zu Nahrungspflanzen und Ackerbau am Südwestrand der Westgruppe der TBK so minimal, dass jeder neue Aufschluss willkommen ist.



Ook over de bestaanswijze van de Trechterbekercultuur-mensen kan slechts in uitzonderlijke gevallen informatie worden verkregen. Des te belangrijker is een uitgebreide bemonstering op archeobotanische resten, ook van mogelijke TRB-sporen. Enerzijds bieden verkoolde plantenresten de mogelijkheid tot een betrouwbare datering door middel van AMS-datering. Anderzijds is de kennis over voedselgewassen en akkerbouw aan de zuidwestrand van de Westgroep van de TRB zo beperkt, dat elke nieuwe aanwijzing welkom is.



Literatur | Literatuur

J.W. de Kort & E. Rensink, 2023. Valthe-Hunebedweg Het uitgraven van een profielput nabij hunebedden D36 en D37 in Valthe (gemeente Borger-Odoorn), Beknopte Rapportage Archeologische Monumentenzorg 35, Amersfoort: RCE.

Impressum | Colofon

Forschung und Text | Onderzoek en tekst
prof. dr. D. Raemakers (Rijksuniversiteit Groningen)
Dr. B. Stapel (LWL-Archäologie für Westfalen)
L. Kopner M.A. (LWL-Archäologie für Westfalen)

Artwork
Pia Mennemeier (LWL-Archäologie für Westfalen)

Dieses Projekt wird im Rahmen des Interreg VI-Programm Deutschland-Niederland von der Europäischen Union und den Interreg-Partnern finanziell unterstützt.
Dit project werd financieel mogelijk gemaakt door de Europese Unie en de Interreg-partners binnen de kaders van het Interreg VI-programma Deutschland-Niederland.

